

The Gleaner

Vol 4 (1966)

Γιατί διορθώνουμε;

Κ. Θ. Δημαράς

doi: [10.12681/er.10515](https://doi.org/10.12681/er.10515)

Copyright © 2016, Κ. Θ. Δημαράς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δημαράς Κ. Θ. (2016). Γιατί διορθώνουμε;. *The Gleaner*, 4, 30–32. <https://doi.org/10.12681/er.10515>

Τ Α Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

ΓΙΑΤΙ ΔΙΟΡΘΩΝΟΥΜΕ;

Μὲ τὸν αὐτοματισμὸ πὸν χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα τοῦ φιλόλογου, δὲν ἔχουμε θέσει στὴν συνείδησή μας ἀρκετὰ καθαρὰ τὸ ἐρώτημα : γιὰτι διορθώ-
νουμε τὰ κείμενα στὴν ἔκδοση τῶν ὁποίων προβαίνουμε; Κι ἔδῳ, νο-
μίζω, μία πρώτη ἀπάντηση θὰ μπορούσε νὰ μᾶς τὴν δώσει ἡ ἱστορία
τοῦ ζητήματος: δύο ἐμφανεῖς αἰτίες μοιάζει νὰ ἐγέννησαν τὴν τάση
πρὸς τὶς διορθώσεις τῶν κειμένων. Πρώτιστα ἡ κακὴ κατάσταση
στὴν ὁποία τὰ παρέδωσαν οἱ ἀντιγραφεῖς· καὶ ὕστερα ὁ σχολικὸς
σκοπὸς τῶν ἐκδόσεων τὶς ὁποῖες εἰσέμαζαν ἔτσι οἱ φιλόλογοι.

Ὁ ἀγαγνώστης βλέπει στὴν διαφάνεια τῶν δύο αὐτῶν κανόνων
τὴν ἀπαρχὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐκδόσεων· μπορεῖ ὁμως καὶ νὰ μεταφερθεῖ
σὲ πολλὰ μεταγενέστερα χρόνια, στὴν ἐποχὴ τοῦ οὐμανισμοῦ, καὶ στὴν
ἀνάγκη ἐπιλογῆς ἀνάμεσα σὲ διάφορες γραπτὲς παραδόσεις. Ἐκεῖ
πιὰ μπορούμε εὐκόλα νὰ ἐγγράψουμε καὶ μιὰ τρίτη αἰτία : τὸ κείμε-
νο εἶταν δύσκολο, τὰ λάθη τὸ ἐκατάσταιναν ἀκόμη πιὸ δύσκολο, καὶ
ἔτσι ὁ φιλόλογος πὸν ἐπὶ χρόνια εἶχε σκύψει ἐπάνω σ' αὐτό, εἶχε τὴν
ὑποχρέωση νὰ βοηθήσει ὅσους ἄλλους θὰ τὸν ἀκολουθοῦσαν. Ὅμως
ὅσοι ἔχουν ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἱστορία τῆς φιλολογίας, θυμοῦνται ὅτι
ἡ ροπὴ πρὸς τὶς διορθώσεις ἔφθασε σὲ ἀνεπίτρεπτες ὑπερβολές,
ἔτσι ὥστε μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ σχολὴ τῶν «διορθούντων»
κατέληγε τὸν περασμένο αἰῶνα νὰ προβαίνει σὲ διόρθωση κάθε
φορὰ ὁπὸν ὁ ἐκδότης δὲν ἐκαταλάβαινε ἢ δὲν ἐνέκρινε κάτι στὸ κεί-
μενο τοῦ ὁποίου παρεσκεύαζε τὴν ἔκδοση. Πρέπει ἄλλωστε νὰ προσ-
τεθεῖ ὅτι ἡ τάση αὐτὴ πρὸς τὶς γενναῖες διορθώσεις ἀνταποκρίνε-
ται πρὸς μία βαθύτατα ἀντι-ἱστορικὴ τοποθέτηση τῆς ἐπιστήμης· θὰ
ἔλεγα ὅτι εἶναι τὸ παράλληλο μὲ τὰ κηρύγματα τοῦ Viollet-le-Duc
ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἀναστηλώσεις, ὅταν ἐδίδασκε ὅτι οἱ ἐργασίαι αὐ-
τὲς μπορούν νὰ ξεπερνοῦν τὴν μορφὴν στὴν ὁποία ἄφησε ὁ δημιουργ-
γὸς τὸ ἀρχικὸ του ἔργο καὶ νὰ τὸ ἀναστηλώνουν τέτοιο ὅπως ποτὲ
δὲν εἶχε ὑπάρξει : Αἰσχύλοιοι τῶν εἰκαστικῶν μνημείων εἶτε τῶν μνη-

μείων τοῦ λόγου, οἱ ἀρχιτέκτονες ἢ οἱ φιλόλογοι πὸν ἀντιμετωπίζουσι ἔτσι τὴν ἐργασία τους ἀγνοοῦν καὶ τὴν σχετικότητα πὸν εἶναι στὴν βάση τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἀτέλεια πὸν εἶναι στὴν βάση τῶν ἀνθρώπινων ἐπιτεύξεων.

Ἄλλὰ μεταφερόμαστε ἔτσι ἀκριβῶς στὰ χρόνια ὅπου ἀρχίζει πιά ἡ φιλολογία νὰ ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὰ μεταγενέστερα κείμενα καὶ νὰ φροντίζει τὴν ἔκδοσή τους. Οἱ ἐπιστῆμες, ἰδίως οἱ δικές μας, σέρονουν μαζί τους τὸ βάρος τῆς ἀρχικῆς διαμόρφωσής τους· ἔγραφα καὶ ἄλλοτε γι' αὐτά, φέροντας ἄλλα παραδείγματα. Σήμερα θὰ ἤθελα μόνο, προκειμένου νὰ ἐξάρω τὴν συνθετότητα τῶν φαινομένων αὐτῶν, νὰ ὑποδείξω στὴν ἀντίθετη κατεύθυνση τὴν σύγχυση ἀνάμεσα σὲ λαογραφικὲς καὶ τὲς γλωσσολογικὲς ἀπασχολήσεις : ἔχει συνέπεια ἓνα ἄλλο ἐλάττωμα ἀπὸ ἐκεῖνο πὸν συζητοῦμε ἐδῶ, τὴν παρουσίαση λαογραφικῶν μνημείων τοῦ λόγου σὲ ἰδιωματικὲς ἢ διαλεκτικὲς μορφές. Ἔτσι καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν φιλολογία : συχνὰ ὁ ἴδιος φιλόλογος ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔκδοση τῶν παλιῶν καὶ τῶν καινούριων· ἅμα δὲν εἶναι ὁ ἴδιος, τὰ καινούρια θὰ τὰ φροντίζει ἓνας μαθητῆς τῶν παλιῶν ἐκδοτῶν, ὁ ὁποῖος, φυσικά, ἀκολουθεῖ τὸν χαρᾶγμένο δρόμο, καὶ διορθώνει κι αὐτὸς μὲ τὴν σειρὰ του. Ἄλλοτε ξαναπαίρνει παλιὰς ἐκδόσεις γεμάτες λάθη τυπογραφικά, καὶ τὲς καθαρίζει, ἄλλοτε καταπιάνεται μὲ ἀντίγραφα πὸν εἶναι ἢ πὸν τοῦ φαίνονται λαθεμένα· ἀπὸ ἐκεῖ ἢ κατολίσθηση ὡς τὴν διόρθωση τῶν αὐτογράφων εἶναι μοιραία. Προσθέτω, πολὺ αἰσθητὴ τώρα, μιὰ τέταρτη αἰτία : ἔχουμε στὰ μάτια μας τὴν παράσταση τοῦ δασκάλου, πὸν μὲ τὸ κόκκινο μολύβι στὸ χέρι διορθώνει τὰ γραπτὰ τοῦ μαθητῆ· τί ἤθελε νὰ γράφει; πῶς θὰ ἔλεγε πὸν σωστὰ ἐκεῖνο πὸν ἔγραψε; Σὲ τοῦτο δὲν εἶναι ἄσχετη καὶ ἡ αἰσθητικὴ τροπὴ πὸν χαρακτηρίζει τὴν ἐξέλιξη τῆς φιλολογίας στὸν περασμένο αἰῶνα.

Βλέπει κανεὶς πὸν ἔφερε καὶ πὸν μᾶς ἔφερε αὐτὸς ὁ δρόμος : σὲ κάτι ὀλότελα ἀντίθετο πρὸς τὴν ἱστορικὴ συνείδηση ἢ ὅποια ὀφείλει νὰ προτανεύει σὲς μελέτες μας : ἀπὸ τοὺς λόγους τοὺς ὁποῖους ἀθροίσαμε γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν πρόθυμη διόρθωση τῶν κειμένων, κανένας δὲν εἶναι ἰσχυρὸς ὅταν πλησιάζουμε στὴν ἔκδοση τῶν μεταγενεστέρων ἢ τῶν αὐτογράφων ἢ ὅσων ἔχουν κῦρος αὐτογράφου. Ὁ στόχος μας πρέπει νὰ εἶναι ἢ πιστὴ ἀπόδοση ἐκείνων τὰ ὅποια ἔγραψε ὁ συγγραφέας· δὲν ἀποκλείεται ὀλότελα κάθε διόρθωση, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ οἱ στιγμὲς ἀπροσεξίας ἐκείνων πὸν γράφουν ἢ ἀντιγράφουν, ὅπως εἶναι σωστὸ νὰ γίνουν οἱ ἀναγκαῖες δια-

κρίσεις και αποχρώσεις ανάμεσα σε κατηγορίες κειμένων διάφορες. 'Αλλά τίποτε άλλο σκέπτομαι ιδίως τί έχουν τραβήξει τα μεταγενέστερα επιγράμματα και οι στιχουργοί τους' εκεί καταντάει να πει κανείς ότι μερικές φορές σε όσους άλλους λόγους ἐμνημονεύσαμε ταιριάζει να προστεθεί και άλλος ένας: ή επίδειξη τῆς ἑλληνομάθειας τοῦ ἐκδότη και τῆς ὑπεροχῆς του ἐπάνω στον ἐκδιδόμενον συγγραφέα.

Κ. Θ. Δημαρῶς

Σ Χ Ο Λ Ι Α

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗ

Στις 27 και 28 Δεκεμβρίου 1965 συνήλθε στο Βουκουρέστι, σε πρώτη επισημονική συνάντηση, ή 'Επιτροπή μελέτης τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν, τῆς Διεθνούς 'Εταιρίας μελετῶν τῆς Ν. Α. Εὐρώπης (AIESEE). 'Η συνάντηση εἶχε σκοπὸ νὰ καταρτίση τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν τῆς 'Επιτροπῆς γιὰ τὸ 1966—1967. 'Ελαβαν μέρος ἐκπρόσωποι τῆς 'Αλβανίας (Mahir Domi), Βουλγαρίας (Emil Georgiev), Γαλλίας (A. Mirambel), 'Αν. Γερμανίας (I. Irmscher), Γιουγκοσλαβίας (M. Ranic), 'Ελλάδας ('Απ. Δασκαλάκης και Κ. Θ. Δημαρῶς), 'Ιταλίας (Rosa del Conte), Οὐγγαρίας (L. Gáldi), και Ρουμανίας (M. Berza και V. Căndea). Μὲ βάση τις εισηγήσεις τῶν συνέδρων, οἱ ὁποῖτες ἀναφέρονταν στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῶν λαῶν τῆς Ν. Α. Εὐρώπης, τις προτάσεις

και τις συζητήσεις ποὺ ἀκολούθησαν τις ἀνακοινώσεις αὐτές, ἐκπονήθηκε τὸ διάγραμμα ἐρευνῶν, ποὺ ἀποφασίσθηκε νὰ ἀναληφθοῦν ἀπὸ τις χῶρες - μέλη τῆς 'Εταιρίας ἀναφορικά μὲ τὸ πολιτισμικὸ παρελθὸν τῆς περιοχῆς αὐτῆς τοῦ κόσμου. 'Ὡς κύρια θέματα μελέτης νιοθετήθηκαν: ή διεύθυνση και οἱ φασεῖς τῶν ἰδεῶν τοῦ Οὐμανισμοῦ, τῆς 'Αναγέννησης, τοῦ Διαφωτισμοῦ και τοῦ Ρωμαντισμοῦ στοὺς λαοὺς τῆς Ν. Α. Εὐρώπης. 'Απὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐκφράσθηκε ή εὐχὴ γιὰ τὴν ἐκπόνηση βοηθητικῶν ὀργάνων, ποὺ θὰ διευκολύνουν τὸ ἐρευνητικὸ ἔργο και θὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἀνάληψη μελετῶν μὲ πλατύτερη συνεργασία. 'Ὡς τέτοια ὄργανα ὑποδείχθηκαν οἱ ἱστορικὲς βιβλιογραφίες, οἱ ἐκδόσεις καταλόγων χειρογράφων, οἱ ἐκδόσεις κειμένων, οἱ μεταφράσεις σε ἢ ἀπὸ βαλκανικὲς γλῶσσες κ. ἄ.

Ε. Ν. Φ.

Τὸ τεῦχος αὐτὸ τὸ ἐπιμελήθηκε ή Λουκία Δρούλια, μέλος τοῦ ΟΜΕΛ